

Прокопець Л., . Мирончук Н.М. Культура спілкування викладача вищого навчального закладу // Модернізація вищої освіти в Україні та за кордоном : збірник наукових праць / за заг. ред. д.п.н., проф. С. С. Вітвицької, к.п.н., доц. Н. М. Мирончук. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. – С. 74-77.

*Людмила Прокопець, магістрант ННІ педагогіки;
Н. М. Мирончук, канд. пед. наук, доцент
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)*

Культура спілкування викладача вищого навчального закладу

Виконання соціально-політичних й економічних завдань, що стоять перед Українською державою, значною мірою залежить від успішності побудови національної системи освіти, її інтеграції до міжнародного освітнього простору. Центральне місце в цій системі відводиться педагогу, який повинен характеризуватися сформованими професійно значущими якостями особистості (комунікативність, емоційна стабільність, спостережливість, гуманістична спрямованість) та високим рівнем готовності до професійної діяльності. Універсальною формою цієї діяльності, у якій лише й можливі навчання та виховання, є професійне спілкування – педагогічна комунікація.

Мета статті полягає у з'ясуванні соціально-психологічних особливостей формування культури спілкування викладача вищого навчального закладу.

Спілкування є найважливішим професійним інструментом педагогічної діяльності, що було доведено в дослідженнях Н.В. Кузьміної, В.А. Кан-Калика, А.Н.Мудрика, А.І.Щербакової та ін. Усе починається з учителя, з його вміння організувати з учнями педагогічно доцільні стосунки як основу творчого спілкування.

В.А. Кан-Калик, з огляду на особливості поведінкових актів, структурує процес професійно-педагогічної взаємодії так: 1) моделювання педагогом майбутнього спілкування (прогностичний етап). Це перший етап, на якому закладаються контури майбутньої взаємодії: планування і прогнозування змісту, структури і засобів спілкування. Змістом його є визначення мети взаємодії (для чого?), аналіз стану співрозмовника (чому він такий?), аналіз ситуації (що сталося?). Плануються можливі способи та тональність комунікацій, прогнозується сприйняття співрозмовником змісту взаємодії. Цільова настанова має вирішальне значення. Саме тут визначальним є зосередження на спільній роботі з учнями, на їхньому розвитку; 2) початковий етап спілкування: мета його – встановлення емоційного і ділового контакту в педагогічній взаємодії. В.А. Кан – Калик дає цьому етапу назву «комунікативна атака»; у цей час завойовується ініціатива, що дає змогу керувати спілкуванням. Ініціатива необхідна вчителю на цьому етапі, щоб організовано передати її в наступному періоді спілкування. Третій компонент характеризує комунікативні

та альтруїстичні емоції. Серед комунікативних емоцій вирізняють бажання ділитися думками, повагу до учасників спілкування. Альтруїстичні емоції пов'язані з бажанням приносити радість людям, з якими спілкуєшся [1].

В.А. Кан-Калик виділяє такі стилі спілкування: спілкування на основі захопленості спільною творчою діяльністю; спілкування на основі дружнього ставлення; спілкування – дистанція; спілкування – залякування; спілкування – загравання [1].

За В. А. Кан-Каликом, структура професійно-педагогічного спілкування включає: 1) прогностичний етап (моделювання майбутнього спілкування з аудиторією); 2) комунікативний етап (організація спілкування на початку навчально-виховного заходу – комунікативна атака); 3) управлінський етап (безпосереднє спілкування протягом навчально-виховного заходу); 4) заключний етап (аналіз перебігу спілкування та його результатів і внесення відповідних корективів у модель майбутнього спілкування).

Характер спілкування викладача визначає основні стилі його роботи: авторитарний, демократичний, ліберальний.

Авторитарний стиль характеризується жорсткою формою управління взаємодією учасників навчально – виховного за допомогою наказів, вказівок, інструкцій. Цей стиль з точки зору гуманізації та демократизації європейської й світової освіти вважається абсолютно неприйнятним, оскільки порушує права особистості.

Демократичний стиль виявляється в опорі педагога на навчальний колектив, у намаганні зацікавити вихованців навчально-пізнавальною діяльністю, заохоченні їхньої ініціативи та самостійності. Пропонують три умови підтримання вчителем демократичних взаємин з учнями: вчитель є зразком, прототипом дорослості, гідною моделлю для учнів; учитель виконує радше функцію арбітра, ніж судді, він не перешкоджає формуванню позитивного «Я-образу» учня й уникає засудження незадовільних учинків «з висоти кафедри»; вчитель допомагає дітям усвідомлювати власні дії, обмірковувати їх і передбачати можливі наслідки.

Ліберальний стиль характеризується самоусуненням педагога від відповідальності за перебіг і результати навчально-виховних заходів, потуранням і анархізмом.

Також можна визначити стилі ставлення педагога до колективу: стійко - позитивний, пасивно - позитивний, нестійкі, ситуаційно - негативний, стійко – негативний [1].

Професійне педагогічне спілкування – комунікативна взаємодія педагога з учнями, студентами, батьками, колегами, спрямована на встановлення сприятливого психологічного клімату, психологічну оптимізацію діяльності і стосунків [2]. Від професійного педагогічного спілкування, розвитку комунікативних вмінь та навичок вчителя залежить якість знань, умінь і навичок студентів, розвиток їх здібностей, соціально – психологічні характеристики особистості, що розвивається [2].

Структура педагогічного спілкування:

1. Моделювання педагогом майбутнього спілкування (прогностичний етап): окреслюються контури майбутньої взаємодії: планування й прогнозування змісту, структури, засобів спілкування. Змістом спілкування є формування мети взаємодії (для чого?), аналіз стану співрозмовника (чому він такий?), ситуація (що сталося?). Також передбачають можливі способи комунікації, прогнозують сприймання співрозмовником змісту взаємодії.

2. «Комунікативна атака» – завоювання ініціативи, встановлення емоційного та ділового контакту. Викладачу важливо володіти технікою швидкого входження у взаємодію, прийомами динамічного впливу зараження, навіювання, переконання та наслідування.

3. Керування спілкуванням – свідомо і цілеспрямована організація взаємодії з коригуванням процесу спілкування відповідно до його мети. На цьому етапі відбувається обмін інформацією, оцінками інформації, взаємооцінка співрозмовника. Важливою є атмосфера доброзичливості.

4. Аналіз спілкування – порівняння мети, засобів з результатами взаємодії, моделювання подальшого спілкування [2].

Науково – педагогічний працівник має досконало володіти своєю мовою та мисленням. Мова і мислення педагогічного працівника мають бути педагогічними. Йдеться про коректність, чіткість думок, їхню логічність, дохідливість, переконливість, впливовість, здатність викликати у студентів відповідні відчуття. Крім того, мова педагога має бути позбавлена дефектів (шепелявість, затинання, невимовлення окремих звуків, надмірно швидкий або сповільнений темп). Важливою і необхідною вимогою до педагогічного працівника вищого навчального закладу є володіння ним державною українською мовою [3].

Мовлення вчителя реалізується у двох різновидах – у монолозі і в діалозі. Форми цього мовлення різноманітні. Найпоширенішими є розповідь, лекція, коментар, пояснення, розгорнуті оцінні судження, Діалогічне мовлення вчителя широко представлене в різного виду бесідах з студентами, що будуються у вигляді запитань і відповідей [4].

Педагогічна ефективність мовлення викладача багато в чому залежить від рівня володіння мовою, вміння здійснювати правильний вибір мовних засобів. Професійне мовлення педагога має відповідати вимогам культури мови. Це важливий показник рівня його інтелігентності, освіченості, загальної культури. Його передумовою є знання мови, адже мовлення є засобом існування, використання мови [4].

Професійне мовлення викладача має бути своєрідною «словесною дією», мета якої – здійснення інтелектуального, емоційно – вольового, морального впливу на студентів. Слова викладача, звернені до студентів, мають нести в собі енергію його почуттів, переживань. Слово справжнього педагога переконує, навіює, викликає в студентів відповідні почуття, формує їхнє ставлення до того, про що він говорить [4].

Саме високий рівень педагогічної культури викладача вищої школи допомагає йому в спілкуванні зі студентською аудиторією та є умовою їх ефективної комунікації, співпраці.

Таким чином, важливими для напрацювання такого психолого-педагогічного культурного рівня, на наш погляд, є такі настанови: висока самооцінка – це необхідно кожній людині для збереження власної особистості; позитивне ставлення до життя в цілому та професії зокрема; віра у добро – віра у добро безумовно сприймається як мораль сильної особистості, якою зобов'язаний бути кожний педагог; уміння бачити і відчувати свою роль у процесі навчання і виховання; уміння змінюватися, навчатися, вдосконалюватися усе життя.

Список використаної літератури

1. Кан – Калик В. А. Учителю о педагогическом общении / Кан – Калик В. А. – М., 1987. – С. 97 – 100.
2. Анєнкова І. П. Педагогіка – модульний курс: навч. посібн. / Анєнкова І.П., Байдан М. А. – Л.: «Новий світ – 2000», 2001. – С. 207-208.
3. Ортинський В. Л. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. / Ортинський В. Л. –К.: «Центр учбової літератури», 2009. – С. 443.
4. Зязюн І.А. Педагогічна майстерність: підручн. / Зязюн І.А., Крамущенко Л.В. та ін.; за ред. Зязюна І.А. – [2-ге вид., допов. і переробл.]. –К., 2004. – С. 59-60, 66-67.